

ԷՖԹԱՆԱԶԻԱՅԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԷԴԳԱՐ ՎԱՀՐԱԴՅԱՆ

Կյանքի իրավունքը մարդու բնական և անօտարելի իրավունքն է: Դա նշանակում է, որ ոչ ոք՝ ո՛չ պետությունը, ո՛չ անհատ քաղաքացիները չեն կարող կամայականորեն մարդուն զրկել կյանքից: Մարդու կյանքի իրավունքը իր ամրագրումն է ստացել մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 3-րդ հոդվածում, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի կյանքի ազատության և սեփական անձի անձեռնմխելիության իրավունք: Իսկ «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 6-րդ հոդվածը կյանքի իրավունքը դիտարկում է որպես յուրաքանչյուր մարդու անկապտելի իրավունք:

Մարդու կյանքն առանձնահատուկ տեղ է գրավում քրեաիրավական պաշտպանության օբյեկտների թվին: ՀՀ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածում նշվում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի կյանքի իրավունք: Կյանքի իրավունքի հետ առնչվում է նաև մեկ այլ իրողություն, որն անվանում են Էֆթանազիա, այսինքն՝ «թեթև մահ», կյանքից կամովին հեռանալը, որտեղ մարդու կյանքին առնչվում է նաև մարդու անհատական ինքնորոշման իրավունքը, որը ներառում է սեփական կյանքն ավարտելու միջոցներն ու ձևերը: Բայց մարդու կյանքի իրավունքի ճանաչումը տրամաբանորեն նշանակում է նաև նրա մահվան իրավունքի ճանաչում¹: Այդ առումով գրականության մեջ և լրատվության միջոցներով առավել հաճախ քննարկվում են ոչ այնքան կյանքի իրավունքի, որքան մահվան իրավունքի հետ կապված հարցերը: Մի շարք գիտնականներ ենթադրում են, որ «մահվան իրավունքի» ձևակերպումը, որն օգտագործվում է արտասահմանյան երկրների օրենսդրության մեջ, անհաջող է, քանի որ մահվան տիրապետման իրավունքը մարդը համառորեն պնդելու է իր ցանկության՝ երրորդ անձի կողմից կատարվելը, որը փաստորեն լեգալացնում է սպանությունը կարեկցանքի շարժառիթով, իսկ դա իր հերթին կարող է առաջացնել մեկ այլ խնդիր, քանի որ հիվանդներին օգնություն ցուցաբերելու քողի տակ կարող են և իրականացվել իրական սպանություններ,

¹ Տե՛ս **Дюркгейм Э.** Самоубийство, Социологический этюд, М., 1994, էջ 327. Dyrugkgehm E. Samoubiistvo, Sociologicheskiih etyud M., 1994, Eg 327.

օրինակ՝ ժառանգություն ստանալու ճանապարհին խոչընդոտների հաղթահարման կամ ծնողներին խնամելու սահմանադրական պարտականություններից խուսափելու նպատակով և այլն: Առաջարկվում է օգտագործել «մարդու իրավունքը արժանիորեն մահանալու»² արտահայտությունը, և դրա հետ դժվար է չհամաձայնվել: 2002թ. ապրիլին մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանը մերժեց Բրիտանիայի հպատակ Դիանա Դրետտիին՝ ընդունել մահը իր ամուսնու ձեռքից: Ստրասբուրգի դատավորները եկան այն եզրակացության, որ կյանքի իրավունքը, որը հռչակված է մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների վերաբերյալ 2-րդ հոդվածում, չի կարելի մեկնաբանել հակառակ իմաստով, որպես մահվան իրավունք³: Ինչպես նշում են հետազոտողները, սկսած XX դ. 60-ական թվականներից՝ «Էֆթանագիա» եզրույթի մեկնաբանումը տարբերակվում է ծայրահեղ հակասություններով⁴: Տեսության մեջ տարբերակում են պասիվ և ակտիվ Էֆթանագիան: Պասիվ Էֆթանագիան ստացել է «հետաձգված ասեղի մեթոդ» անվանումը: Ակտիվ և պասիվ Էֆթանագիայի հիմնական տարբերությունն արարքի ձևով այն է, թե վերջինս դրսևորվում է բժշկի գործողությամբ, թե՛ անգործությամբ: Պասիվ Էֆթանագիայի դեպքում բժիշկը դադարեցնում է այն գործողությունները, որոնց նպատակը հիվանդի կյանքը երկարացնելն էր, քանի որ դրանք անօգուտ և անիմաստ է համարում (օրինակ՝ արհեստական շնչառության սարքը անջատելը): Ի հակադրություն պասիվ Էֆթանագիայի՝ բժշկի կողմից հիվանդի խնդրանքով իր կյանքին վերջ տալը, որը կարելի է բնութագրել որպես ինքնասպանության աջակցություն կամ անհուսալի հիվանդի մահն արագացնել բժշկի կողմից կատարվող գործողությունների շնորհիվ, որն անվանում են ակտիվ Էֆթանագիա, քրեորեն հետապնդվում է շատ երկրներում:

Այնուհանդերձ պետք է նշել, որ Էֆթանագիայի ճանաչման հարցում մի շարք երկրներ տարբեր մոտեցումներ ունեն: Օրինակ՝ Ռուսաստանում Էֆթա-

² Ст'я **Крылова Н.В.** Этаназия: уголовно-правовой аспект // Вестник Московского университета. Серия // Право. 2000, т. 20. Krilov N. V. Evtanaziya: ugolovno-pravovoh aspect II Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya II Pravo 2000 Eg 20.

³ **Туманов В.А., Энтин Н.М.** Комментарий к конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения, М; Норма. 2002 22-23 стр. Tumanov V. A. Entin N.M. Kommentarii k konvencii o zashite prav cheloveka i osnovnix svobod v praktike i primeneniya M: Nomer. 2002 22-23 str.

⁴ **Дмитриев Ю.А.** Право человека в РФ на осуществление этаназии. (Государство и право, 2000. пар. 11, с. 55. Dmitriev YU. A. Pravo cheloveka v RF na osushestvleniya evtanazii Gosudarstvo i Pravo 2000 pro. 11 str. 55.

նազիայի ճանաչման հարցը քննարկվում է վերջին 15-20 տարիներին: Այն առաջ է բերում փիլիսոփաների, բժիշկների և իրավաբանների թեժ վեճերի: ՌԴ քրեական օրենքում չկա հատուկ նորմ էֆթանազիայի համար պատասխանատվություն սահմանելու վերաբերյալ: Քրեական օրենքն այն դիտում է որպես սովորական սպանություն, այսինքն՝ քրեական օրենսգրքի 105-րդ հոդվածով: Քաղաքացիների առողջության պահպանման մասին ՌԴ օրենսդրության հիմունքների 45-րդ հոդվածում խոսվում է այն մասին, որ բժշկական անձնակազմին արգելվում է էֆթանազիայի իրականացում, այսինքն՝ հիվանդի խնդրանքի բավարարումը՝ կապված նրա մահվան արագացման հետ որևէ գործողությամբ կամ միջոցով, այդ թվում՝ կյանքի պահպանման արհեստական միջոցների դադարեցմամբ⁵: Հիշյալ հոդվածը նախատեսում է, որ եթե անձը հիվանդի մեջ էֆթանազիայի ցանկություն է առաջացնում և այն իրականացնում է, «քրեական պատասխանատվություն է կրում» համաձայն ՌԴ օրենսդրության»: Ռուսաստանի և մի շարք երկրների քրեական իրավունքի գիտության մեջ էֆթանազիայի հիմնախնդիրը ոչ հազվադեպ դիտարկվում է արդեն նշված տեսակետից առավել լայն հասկացությամբ՝ տուժողի համաձայնությունը վնաս պատճառելու: ՌԴ քրեական իրավունքը ելնում է նրանից, որ նման համաձայնությունը, ընդհանուր կանոնի համաձայն, չպետք է դիտվի որպես արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանք: Դրա համար էլ ՌԴ գործող քրեական օրենսդրության տեսակետը էֆթանազիայի վերաբերյալ միանշանակ է՝ դիտավորությամբ կատարված սպանություն: Կարեկցանքի շարժառիթը, որը նշված է արտոնյալ հանգամանքների թվում և նախատեսված ՌԴ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածում, կարող է սոսկ հաշվի առնվել մեղավոր անձին պատիժ նշանակելիս, բայց ոչ թե արարքի որակավորման հետ կապված: Սպանությունը կարեկցանքի շարժառիթով որակավորվում է ՌԴ քրեական օրենսգրքի 105-րդ հոդվածով, այսինքն՝ որպես հասարակ սպանություն:

Կարևոր է հասկանալ, որ էֆթանազիան՝ որպես իրավաբանական փաստ, ոչ թե «կյանքի իրավունքի իրագործում» է, այլ հանցագործություն: Դրա հետ մեկտեղ էֆթանազիայի գոյություն ունեցող առանձնահատկությունները հնարավորություն չեն տալիս ամբողջովին նույնականացնելու սպանու-

⁵ Ст'я Основы законодательства РФ об охране здоровья граждан от 22 июля 1993г. 487-1, арт. 45. Osnovi zakonodatelstvo RF ob oxrane zdorovye grajdan ot 22 iyula 1993g. 487-1, art. 45.

թյան հետ: Քանի որ դրանով իսկ խախտվում է քրեական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից մեկը և հենց արդարության սկզբունքը, պահանջելով, որ պատիժը և քրեաիրավական բնույթի այլ միջոցներ, որոնք կիրառվել են հանցագործություն կատարած անձի նկատմամբ, համապատասխանեն հանցագործության բնույթին և հանրային վտանգավորության աստիճանին, դրա կատարման հանգամանքներին և մեղավոր անձին: Դա պայմանավորված է անհրաժեշտությամբ՝ էֆթանագիան առանձնացնել որպես սպանության առավել նվազ վտանգավոր տեսակ՝ մեղմացուցիչ հանգամանքներով և քրեական օրենսգրքում հատուկ հոդվածի լրացումով (արտոնյալ բնույթի), որում օրենսդիրը էֆթանագիայի համար քրեական պատասխանատվության սահմանումից զատ այն կտարբերակեր՝ կախված իրականացման ձևից: Կարելի է պատկերացնել, որ էֆթանագիայի վերաբերյալ նման նորմը թույլ կտա խուսափել երկու վտանգավոր ծայրահեղությունից՝ էֆթանագիայի ապաքրեականացում և տարբերակում սպանությունից:

Այսօր էֆթանագիայի առաջացման հնարավորությանը Ռուսաստանում կողմնակից են միայն պացիետների իրավունքների պաշտպանության կազմակերպությունները: Մյուս փորձագետները գտնում են, որ հասարակությունը պատրաստ չէ նման օրենք ընդունելու:

Բայց և այնպես, այն հարցին, թե որն է լավ՝ մշտական տանջանքներով և տառապանքներով լի կյանքը, թե՞ անցավ մահը, դեռևս չի գտնվել միատեսակ վերջնական պատասխան: Էֆթանագիայի հիմնախնդրի առնչությամբ շարունակում են բաց մնալ հետևյալ հարցերը՝ արդյո՞ք կյանքի իրավունքը պետք է դիտել որպես մարդու ապրելու պարտականություն, և հնարավո՞ր է արդյոք իրավունքից նրա կամավոր հրաժարումը: Հավանաբար նշված հանգամանքները հանգեցրին նրան, որ 1990-ական թվականների սկզբին աշխարհի ավելի քան 40 պետություններում ընդունվեցին օրենքներ, որոնք թույլ են տալիս գործունակ անհատներին կազմելու այսպես կոչված «կյանքի վերաբերյալ կտակներ», որոնցով բժիշկները լիազորվում և հրահանգվում են հրաժարվել կենսապահովման արհեստական համակարգի կիրառումից, եթե այդ անհատները պետք է տառապեն ծանր, անբուժելի հիվանդությամբ: Նշված օրենքով ըստ էության օրինականացվեց պասիվ էֆթանագիան:

Մի շարք երկրներում այս հարցը տարբեր կերպ է լուծվում: Այսպես Իռլանդիայի քրեական օրենսգրքով էֆթանագիան օրինականացվեց 2002թ. ապրիլի 1-ից, ոչ միայն փաստացի, այլ նաև իրավաբանորեն: Կամավոր էֆթանագիան օրինականացվեց Բելգիայում, 2009թ. մարտ ամսին՝ Լյուքսեմ-

բուրգում⁶: Գերմանիայում քրեական օրենսդրությամբ պատասխանատվություն է սահմանվում սպանության համար տուժողի խնդրանքով: Քրեական պատասխանատվությունը կարեկցանքի շարժառիթով սպանության համար նախատեսված է Բոլիվիայի, Կոլումբիայի, Սալվադորի, Ուրուգվայի քրեական օրենսգրքով⁸:

Հայաստանի Հանրապետությունում արգելվում է էֆթանագիան հիվանդի խնդրանքով նրա մահվան արագացումը որևէ գործողությամբ և միջոցով:

Այն անձինք, ովքեր հիվանդին գիտակցաբար դրդում են էֆթանագիայի կամ իրականացնում են այն, պատասխանատվություն են կրում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: ՀՀ քրեական օրենսդրությունն էլ նման դեպքերում պատասխանատվություն է նախատեսում քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի առաջին մասով:

Ժամանակակից փուլում պարզ է մի բան. էֆթանագիայի օրինականացումը մանրակրկիտ մոտեցում է պահանջում, որակապես ուսումնասիրել և քննարկել էֆթանագիայի հետ կապված հիմնախնդրի հարցերը: Միևնույն ժամանակ բարդ հիմնահարց է սա, քանզի էֆթանագիայի նկատմամբ վերաբերմունքը հասարակության մեջ միանշանակ չէ: Յուրաքանչյուր կողմի կարելի է հասկանալ կամ էլ հակառակը՝ դատապարտել: Կարծում ենք՝ այն համալիր մոտեցման կարիք ունի:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Աշխատանքում լուսաբանվում են այնպիսի հարցեր, որոնք կապված են էֆթանագիայի գլոբալ խնդրի հետ, որտեղ մարդու կյանքի իրավունքին առնչվում է նաև մարդու անհատական ինքնորոշման իրավունքը: Տվյալ աշխատանքում տրված են ակտիվ և պասիվ էֆթանագիայի բնութագիրը,

⁶ Տե՛ս **Вольный В., Крук Д.** Этаназия – за и против // Проблемы медицины, 2000 N3 /17/ с. 55, Volnii V. Kruk D. Eftanaziya – za i protiv // problemi medicini, 2000 N3 /17/ str 55,

⁷ Տե՛ս **Кварнадзе Р.А.** Некоторые аспекты становления и развития законодательства в области здравоохранения // Государство и право, 2001, N 8, стр. 99. **Kvarnadze R. A.** Nekotore aspekti stanovleniya i realizaciya zakonodatelstva v oblasti zdavooxraneniya // Gosudarstvo i pravo 2001 N 8 str. 99.

⁸ Տե՛ս **Капинус О.С.** Современное уголовное право в России и за рубежом: сб. статей // **О.С. Капинус** Конструкция состава этаназии по УК РФ зарубежных стран. с. 30. **Kapinus O. S.** Sovremennoe ugovnoe pravo v Rossii i za rubejom: sb. Stateh // O.S. Kapinus Konstrukciya sostava eftanazii po UK RF zarubejnih stran. Str.30.

Էֆթանազիայի խնդրի իրավական կարգավորումը ներպետական և միջազգային իրավունքում: Անհրաժեշտություն կա Էֆթանազիան առանձնացնել նկարագրված սպանության տեսակից որպես ինքնուրույն հանցակազմ և ներառել քրեական իրավունքում որպես հատուկ հոդված՝ ձևակերպելով հանցակազմի արտոնյալ բնութագիրը:

Հետևաբար, Էֆթանազիայի օրինականացումը ժամանակակից փուլում պահանջում է մանրակրկիտ մոտեցում, որակյալ ուսումնասիրում և քննարկում, քանի որ հասարակության վերաբերմունքը Էֆթանազիայի նկատմամբ միանշանակ չէ:

Բանալի բաներ – ակտիվ Էֆթանազիա, պասիվ Էֆթանազիա, քրեական իրավունք, Էֆթանազիայի օրինականացում:

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭФТАНАЗИИ

ЭДГАР ВАГРАДЯН

В статье освещаются вопросы, связанные с глобальной проблемой эвтаназии. В работе дана характеристика активной и пассивной эвтаназии, правовое регулирование проблем эвтаназии в зарубежных странах и в отечественном законодательстве. Эфтаназию необходимо внести в уголовное право в качестве особой статьи.

Следует отметить, что на современном этапе легализация эвтаназии требует детального подхода, качественного изучения и обсуждения, так как отношение к эвтаназии в обществе неоднозначно.

Ключевые слова – активная эвтаназия, пассивная эвтаназия, Уголовный кодекс, легализация эвтаназии.

PROBLEMS OF LEGAL BASIC SETTLEMENTS OF EUTHANASIA

EDGAR VAHRADYAN

This article elucidates issues related to the global problem of euthanasia, where an individual's right to life is related to self-determination. This paper defines passive and active euthanasia and discusses the regulation of euthanasia both by national and international laws as well. There is a necessity to introduce euthanasia in the penal code in a separate section as a restriction added of the general law making possible the statement of specific penalties.

It is concluded that the legalization of euthanasia at this stage requires a detailed approach, quality research and discussions. The public attitude toward euthanasia is diverse.

Key words – active euthanasia, passive euthanasia, Criminal Code, legalization of euthanasia.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ Սահմանադրություն, 27.07.2005թ.:
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Երևան, 2008թ.:
3. Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին ՀՀ օրենք, 1996թ.:
4. Основы законодательства РФ об охране здоровья граждан от 22 июля 1993г. N 5487-1.
5. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд. М 1994.
6. Туманов В.А., Энтин М.М. Комментарий к конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения. М. Норма, 2003.
7. Крылова Н.В. Эвтаназия: уголовно-правовой аспект II Вестник Московского университета, Серия II. Право, 2000.
8. Дмитриев Ю. А. Право человека в РФ на осуществление эвтаназии II Государство и право, 2000, N11.
9. Вольный Б., Крук Д. Эвтаназия – за и против II Проблемы медицины, 2000, 53.
10. Кварнадзе Р.А. Некоторые аспекты становления и развития законодательства в области здравоохранения II Государство и право, 2001, N8.
11. Капинус О.С. Современное уголовное право в России и за рубежом, некоторые проблемы ответственности: сборник статей 10 с. Капинус Конструкция состава эвтаназии по УК РФ зарубежных стран.